

Anna Žilová

Pracownik socjalny : rozwój zawodowy na Słowacji

Problemy Profesjologii nr 1, 165-170

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Žilová

PRACOWNIK SOCJALNY – ROZWÓJ ZAWODOWY NA SŁOWACJI

Streszczenie

W artykule zaprezentowano szerokie spektrum rozwoju zawodowego pracownika socjalnego na Słowacji. Pracownik socjalny to zawód w którego zakresie leży działalność w środowiskach społecznych gdzie znajdują się jednostki wymagające pomocy w usamodzielnieniu, odzyskaniu lub umocnieniu zdolności do egzystowania w społeczeństwie.

A SOCIAL WORKER - PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN SLOVAKIA

Summary

This article presents the broad-spectrum of a professional development of a social worker in Slovakia. The social worker operates in these social environments where entities need help to become independent, regain or strengthen the ability to exist in a society.

Sociálny pracovník s komunitou

Cieľom príspevku je prezentovať odborné kompetencie a osobnostné a osobné predpoklady profesionála v pozíciia sociálneho pracovníka pri práci s komunitou tak, ako ich akceptuje sociálna práca na Slovensku v období rozvíjajúcej sa sociálnej práce s komunitou.

Sociálny pracovník je odborník (profesionál), ktorý sa v praxi zaoberá sociálnou pomocou jednotlivcom, skupine alebo komunite, ktorá sa dočasne alebo trvalo nachádza v problémovej sociálnej situácii vyžadujúcej spoločenskú intervenciu a to na úrovni praktickej aj teoretickej.

Svojou činnosťou pomáha zlepšovať, resp. saturovať životnú funkčnosť jednotlivca, skupiny alebo komunity tým, že prispieva k mobilizácii zdrojov, ktoré sú k takémuto riešeniu potrebné. Tým činnosť sociálneho pracovníka prispieva: k zlepšeniu sociálnych vzťahov v sociálnom prostredí sociálne núdznych; pomáha človeku žiť slobodný život v sociálne spravodlivom prostredí; pomáha jednotlivcovi vytvoriť si rovnováhu medzi možnosťami a požiadavkami sociálneho prostredia a vlastnými potrebami a schopnosťami a podľa toho si zvoliť postavenie v sociálnom prostredí; nabáda jednotlivca k správnym postojom k životu a k spoločensky vhodným spôsobom správania; pomáha jednotlivcom (skupinám, komunitám) eliminovať poruchy súvisiace s interakciou so svojím sociálnym prostredím; učí jednotlivcov rozvíjať a zlepšovať ich schopnosť riešiť problémy; vychováva jednotlivcov k pocitu zodpovednosti za vlastnú sociálnu situáciu, príp. situáciu vlastnej rodiny; skúma a zhromažďuje informácie o konkrétnej sociálnej situácii, o fungovaní a nedostatkoch vytvoreného systému sociálnej práce, o uplatňovaní legislatívnych ustanovení a opatrení za

účelom návrhov na riešenie sociálnej problematiky a väčšie zefektívnenie sociálnej práce (Žilová 2000).

Zapojenie profesionálov v komunitnej práci je možné vnímať na troch úrovniach, ktoré sú kvalitatívne odlišné:

- podporujúca pozícia - profesionálni pracovníci majú pozíciu viac - menej podporujúcich alebo monitorujúcich pracovníkov, ktorí pri svojej práci využívajú ochotu spolupráce členov komunity s určitou autoritou, dobrovoľníkov a iných pomocných pracovníkov;
- iniciačná pozícia - profesionáli sa snažia v krátkom časovom úseku plniť iniciačné a podporujúce roly, aby komunita dokázala prevziať na seba zodpovednosť za dianie v rámci nej. Cieľom ich práce je fungovanie systému komunitnej práce bez ich zásahu;
- pozícia katalyzátora - komunitná práca prebieha ako aktivita laikov len s malým zapojením profesionálov (svojpomocné skupiny).

Poslaním komunitného pracovníka vo všetkých troch pozíciách je: (Matoušek, 2003) nájdenie sociálnych priorít a ďalších významných potrieb danej komunity; pvzbudzovanie obyvateľov k tomu, aby boli ochotní poznať a poznať svoje problémy a pokúsili sa ich zvládnuť, prípadne aj s pomocou dostupných služieb; informovanie členov komunity o možnostiach riešení; pvzbudzovanie k diskusiám o problémoch a k usporiadaniu aktivít zameraných do komunity; zameraných na elimináciu alebo aspoň zmiernenie problému; podpora a pomoc pri realizácii sociálnych a iných opatrení v prospech komunity.

Pozícia sociálneho pracovníka pri práci s komunitou nie je v každom prípade a v každom časovom úseku práce s komunitou totožná a nie je možné ju jednoznačne definovať. Jeho úlohou je aktivizovať sociálne siete v rámci komunity, motivovať jednotlivcov, skupiny, podporovať ich a uschopňovať ich na rozpoznávanie a riešenie vlastných problémov.

Medzi úlohy komunitného pracovníka pri práci s komunitou je možné zaradiť tieto aktivity: kontakt s jednotlivcami, skupinami a organizáciami, analýzu komunitných zdrojov a potrieb, strategické plánovanie, podporu pri zostavovaní skupín, tvorbu sietí vzájomnej pomoci, facilitáciu efektívneho rozvoja skupín, prácu s konfliktom medzi skupinami, organizáciami a vnútri skupiny, spoluprácu a vyjednávanie s inými organizáciami a odborníkmi, väzbu na lokálnu politiku, priamu aj sprostredkovanú komunikáciu s jednotlivcami, skupinami a organizáciami, poradenské služby, prácu so zdrojmi vrátane času a rozpočtu, integráciu dobrovoľníkov do rôznych foriem činností, monitoring a evaluáciu vývoja, zakončenie práce v rámci komunityn a odchod z komunity, tvorbu, sledovanie a hodnotenie politiky rovných príležitostí, vyhodnotenie. Dodávame, že významnou úlohou je aj vzhodnotenie komunitnej práce z hľadiska efektu sociálnych opatrení, vhodnosti aplikovaných metód a metodiky práce, efektu vynaložených personálnych zdrojov, finančných, technických a materiálnych zdrojov, možností využitia skúseností a i. Samostane je potrebné avizovať, že sociálny pracovník má byť tiež realizátorom *sociálnych zmien*, t. j. človekom, ktorý sa angažuje pri identifikácii a riešení širších spoločenských problémov. V rámci tohto pôsobenia berie na seba funkciu analytika konkrétnych špecifických a k oblasti pomoci vzťahných problémov, skupinového advokáta a aktivistu sociálnej iniciatívy, čo v komunitnej práci je najvýraznejšou funkciou, pozíciou a cieľom jeho práce.

Na uľahčenie a zefektívnenie vlastnej odbornej aj medziľudskej práce v rámci komunity sociálny pracovník pred začatím realizácie tejto práce musí vytvoriť predpoklady na vzájomnú spoluprácu. Na jej vytvorenie je potrebné:

a) vo vzťahu k sebe samému: zdefinovať svoju vlastnú rolu v skupine (komunita), poznať vlastnú mieru angažovanosti určenú hranicami vlastnej osobnosti a inštitucionálne stanovenými hranicami, poznať mieru a hierarchiu vlastnej zodpovednosti (za čo a komu), poznať svoje kompetencie v oblasti erudovanosti, ale tiež kompetencie stanovené inštitucionálne, hodnotiť seba samého a porozumieť svojim silným a slabým stránkam, byť si vedomý svojich vlastných rolí a ich hraníc a vedieť definovať príslušnú rolu, uvedomovať si vlastnú potrebu podpory napr. prostredníctvom supervízie, uvedomiť si svoj vplyv na ľudí a vnímať seba samého ako meniacu sa bytosť;

b) vo vzťahu ku skupine a komunita: poznať zásady práce s jednotlivcom, skupinou, komunitou, riadiť (usmerňovať) skupinu, poznať základné hodnoty komunitnej práce, poznať zásady a metódy tímovej práce, poznať zásady odbornej podpory a supervízie, vnímať napätie medzi splnomocňovaním a kontrolovaním ľudí, chápať napätie, ktoré môže vzniknúť z odlišnosti medzi ľuďmi na základe rasy, pohlavia, triedy, veku, postihnutia, viery a pod., bojuje s nemravnosťou a diskrimináciou;

c) vo vzťahu k iným odborníkmi a inštitúciám: spolupracovať s inými odborníkmi či inštitúciami starostlivo o človeka, prípadne inej odbornej oblasti;

d) vo vzťahu k vlastnej profesionalite: mať a rozvíjať vhodné komunikačné schopnosti a vedomosti vo vzťahu k jedincom, skupinám, komunita, poznať základné procesy vývinu človeka ako spoločenského tvora, ovládať základy poradenskej činnosti, zastupovania, vyjednávania, presviedčania, motivovania a iných pomáhajúcich a jedinca aktivizujúcich činností, počúvať, pozorovať, tlmočiť, vedieť pracovať samostatne aj v tíme, spájať teóriu a vlastnú životnú skúsenosť s praxou v rámci komunity, poznať kľúčové sociálne problémy, ako sú sociálne práva, nezamestnanosť, bývanie, problémy súčasnej rodiny, vzťah generácií, rovnoprávnosť a jej historické a štrukturálne vysvetlenie, atď., mať prehľad o vývoji sociálnej politiky a o významných organizáciách komunitnej práce (modifikované podľa L. Prúšu 1997, s. 271).

V oblasti etických zásad a princípov realizácie sociálnej práce s komunitou je nutné definovať hodnoty (princípy) a záväzky, ktoré by mal profesionál s komunitou rešpektovať. Medzi hodnoty rešpektované v komunitnej sociálnej práci radíme (Pavelová, Tvrdoň 2006):

- sociálna spravodlivosť – umožniť ľuďom, aby sa dožadovali ľudských práv, uspokojovali svoje potreby a mali väčšiu kontrolu nad rozhodovacími procesmi, ktoré zasahujú do ich života;
- participácia – uľahčovať ľuďom, aby sa zapájali do problémov, ktoré sa týkajú ich života na základe plných občianskych práv, autonómie a na základe spoločne znášanej moci, zručnostiach, poznani, a skúsenostiach;
- rovnosť – spochybňovať postoje ľudí a prax inštitúcií a spoločností, ktoré diskriminujú alebo marginalizujú ľudí;

- učenie – poznanie zručností, vedomostí a expertností, ktoré so sebou ľudia prinášajú a tiež rozvíjajú, keď sa zapoja do akcie na riešenie sociálnych, ekonomických, politických a enviromentálnych problémov;
- spolupráca – spoločné identifikovanie a vykonanie akcie, založené na vzájomnom rešpekte rôznych kultúr a príspevkov.

Medzi záväzky profesionála v rámci komitnej práce, ktoré podprujú rešpektovanie vyššie uvedených hodnôt radíme:

- odmietanie diskriminácie a utláčateľských praktík v organizáciách, inštitúciách a komunitách;
- rozvíjanie praxe a politiky, ktoré chránia životné prostredie;
- povzbudzovanie sieťovania a prepájania medzi komunitami a organizáciami;
- zabezpečovanie prístupu a možnosti výberu pre všetky skupiny a jednotlivcov v spoločnosti;
- ovplyvňovanie politiky a programov z pohľadu komunít;
- uprednostňovanie problémov, ktoré sa týkajú ľudí v chudobe a sociálne vylúčených;
- propagovanie spoločenských zmien, ktoré sú dlhodobé a udržateľné;
- zrušenie nerovnosti a nerovnováhy mocenských vzťahov v spoločnosti;
- podporovanie akcií, ktoré sú realizované v komunite a v prospech komunity (Čítanka, s. 7).

U komunitného pracovníka predpokladáme osobnú vybavenosť špecifickými schopnosťami, spôsobilosťami a zručnosťami, a to hlavne aby bol schopný vo vzťahu k druhým (členom komunity): motivovať ich, analyzovať ich potreby, realizovať sociálny výskum, skupinovú prácu, vyjednávať, začať a viesť efektívnu komunikáciu, realizovať poradenstvo, časovo a finančne manažerovať druhých aj seba, projektovať, dôsledne viesť dokumentáciu, pripraviť správy, realizovať monitoring a evaluáciu.

P. Hartl (1997, s. 221) predstavuje sociálneho pracovníka, ktorý vo svojom komunitnom snažení musí počítať so stálym napätím medzi potrebami členov komunity a možnými zdrojmi ich uspokojovania. Navyše jeho prácu komplikujú často nezosúladené požiadavky rôznych skupín patriacich do komunity. Ideologickým a filozofickým zmyslom komunitnej práce je umožniť fungovanie lokálnej demokracie.

Komunitný pracovník chápe komunitu ako najvýznamnejší element sociálneho prostredia. Znalosť komunity je potrebná preto, aby sociálny pracovník rozumel vplyvu prostredia na rozvoj a správanie jednotlivca. Komunitný sociálny pracovník musí byť oboznámený s činnosťou rozmanitých organizácií, inštitúcií, aby ich v rámci svojej činnosti mohol zapojiť do riešenia problémov. Tiež musí poznať všetky tie charakteristiky danej komunity, ktoré môžu obmedzovať osobné a sociálne možnosti jednotlivca (napr. vysoká miera nezamestnanosti, vysoká kriminalita, výskyt extrémistických skupín).

Ak sa komunitný pracovník snaží o posilnenie miestnej komunity, musí brať do úvahy skúsenosti z vývoja komunity a zamerať sa predovšetkým na dosahovanie viditeľných výsledkov – tie napokon majú schopnosť oslovit' širšiu verejnú d'aleko viac, ako akékoľvek slová. Musí mať zmysel pre proporcie, skôr posilniť celý sektor komunitných aktivít, ako sa

zamerat' len na niekoľko málo skupín. Musí vedieť jasne rozlišovať roly medzi komunitnými pracovníkmi, komunitnými skupinami i samotnou komunitou (Pavelová, Tvrdoň 2006).

Rizikové situácie, s ktorými sa môže profesionál pri práci s komunitou stretnúť uvádza O. Matoušek (2003): nevráživosť klientov (príp. inej cieľovej skupiny); neochota verejnej správy spolupracovať; neochota doterajších darcov pokračovať vo financovaní projektu; neprijatie občanov.

Niektoré bariéry rozvoja komunitnej práce na Slovensku

Obmedzujúcim faktorom súčasného rozvoja komunitnej práce sú **reziduá skúseností (antipatia) zo „spoločenskej práce“** a organizovania spoločenských činností z rokov budovania socialistickej spoločnosti.

Hromadným organizovaním určitých aktivít a ich vtedajším ideologickým podfarbením, často nie v súlade s väčšinou osobných hodnotových preferencií, dochádzalo k devalvácii nielen samotných aktivít, ale aj konkrétnej formy, metódy práce, ktorou boli realizované.

V súčasnej dobe na Slovensku organické spoločenstvá existujú na vidieku, menej už v menších mestách a ešte menej vo veľkých mestských sídliskách. V dôsledku toho a tiež v dôsledku sústavného potláčania slobodnej občianskej iniciatívy minulým režimom sa vytratilo prirodzené podhubie potrebné k solidárnej sociálnej spolupráci.

V ostatných rokoch sa táto iniciatíva začala postupne rozvíjať, v začiatkoch vplyvom charitatívneho a prosociálneho ladenia niektorých občanov, postupne zapojením cirkevných a záujmových organizácií, nadácií, ale tiež zamestnávateľskej a zvlášť podnikateľskej sféry. Výrazne sa začína rozvíjať dobrovoľnícka činnosť cirkevná, školská, občianska, pre ktorú sa postupne začínajú organizovať potrebné školenia a výcvikové podujatia. Najvýznamnejšie je rozvíjaná v sociálnej oblasti. V 90. rokoch začína byť komunitná práca chápaná ako súčasť sociálnych služieb, ktorých cieľom je predchádzať alebo usmerňovať poruchy a nedostatky v sociálnych vzťahoch (Žilová 2003).

Do bariér rozvoja komunitnej práce v súčasnej dobe radíme ešte skutočnosť, že komunitná práca sa začína rozvíjať nie na inštitucionálnom, ale na dobrovoľníckom¹ základe. Na čo v súčasných ekonomických podmienkach Slovenska u jedincov nie je vytvorený čas, resp. vzťah z hľadiska ekonomického ako k neziskovej činnosti. Tiež je to rozvoj dosiaľ u nás (čo je pozitívne) málo a obmedzene existujúceho, ale rozvíjajúceho sa vyhraného individualizmu v medziľudských vzťahoch, kde veľmi intenzívne začína platiť „nehas, čo ťa nepáli“. Nie poslednou bariérou rozvoja komunitnej práce je určitá podozrievavosť ostatných členov spoločnosti voči jedincom, ktorí sa angažujú z potreby naplniť svoje altruistické

¹Dobrovoľníctvo je charakteristické činnosťou v prospech iných, či v prospech spoločnosti na úkor svojho voľného času (resp. je vnímané ako forma aktívneho využívania voľného času), bez finančného prospechu a častokrát aj na úkor vlastných finančných nákladov (napr. cestovné, odev a pod.). Je preto v súčasnej dobe na mieste otázka: „Sú vytvorené predpoklady v súčasnej spoločnosti na takúto činnosť?“ „Nie je v čase individuálne pociťovaného „nedostatku voľného času“ a „nedostatku materiálnych statkov“ dobrovoľníctvom prekrývaná iná forma prezentácie seba samého a získanie individuálneho prospechu?“

cítanie, či z iných nezištných dôvodov. Angažovanie sa v spoločnosti a v prospech všetkých, začína byť u nás netypické a často vedie až k podozrivosti. Z akých osobných pohnútok a na aký individuálny, či iný prospech je táto angažovanosť?

Napriek vyššie uvedeným bariéram rozvoja komunitnej práce na Slovensku chceme prezentovať ešte názor niektorých sociológov (ku ktorému sa prikláňame) hovoriaci o tom, že súčasné komunitné hnutia sa formujú ako „protest voči odcudzujúcemu sa mechanizmu modernej spoločnosti.“ (Keller 1996, s. 512-514). C. Calhoun, D. Light, S. Keller (In: Příhodová 2000) v tejto súvislosti vyslovujú tri základné názory na to, ako urbanizácia ovplyvňuje komunitu:

- názor, podľa ktorého v mestskej populácii nie je možné definovať komunitu, ani komunita neexistuje, pretože mestskí ľudia túžia po anonymite, voľnosti. V tejto súvislosti Z. Bauman (1995, s. 165) uvádza, že mestský človek na jednej strane túži po niečom, čo je iné ako JA, čo je silnejšie, na druhej strane sa bojí, že stratí vlastnú identitu a tento boj zvyčajne končí zistením, že sloboda bez spoločenstva (komunity) je šílenstvom a spoločenstvo bez slobody je otroctvom;
- názor, že pocit komunity pretrváva aj medzi obyvateľstvom veľkých miest;
- urbanizácia umožnila vznik nového druhu komunity, ktorej podstatou nie je geografická blízkosť ľudí.

Z uvedených názorov na vymedzenie komunitnej sociálnej práce je možné vydedukovať dve tendencie chápania tohoto pojmu: chápanie komunity ako terapeutického zoskupenia jedincov a chápanie komunity, ako regionálne (resp. občiansky) vymedzeného zoskupenia jedincov s cieľom vzájomnej pomoci v oblasti sociálnych a materiálnych medziľudských vzťahov (Žilová 2003, s. 112).

Pri realizácii komunitnej práce v oblasti sociálnej práce resp. iných aktivít pri tendenčnom ovplyvňovaní komunity v oblasti myslenia, vzdelanie, hygienických návykov a i., resp. pri riešení už vzniknutých problémov, je nutné, aby túto činnosť realizoval profesionál s danosťami a predpokladmi ako je uvedené vyššie. Na splnenie uvedených kritérií je však nutné celoživotné vzdelávanie a osobnostné zdokonaľovanie sa realizátora tejto profesie. V Slovenskej republike sú k tomu vytvorené možnosti vo vzdelávaní v rámci školského systému aj celoživotného vzdelávania.

Literatúra

1. Bauman Z., *Úvahy o postmoderní době*, Praha 1995.
2. Hartl P., *Komunita občanská a komunita terapeutická*, Praha 1997.
3. Keller J., *Komunita*, In: *Velký sociologický slovník*, Praha 1996.
4. Pavelová E., Tvrdoň M., *Komunitná sociálna práca*, Nitra 2006.
5. Popple K., *Analysing Community Work. Its Theory and Practice*, Buckingham-Philadelphia 1995.
6. Příhodová A., *Komunitní práce – modely a etapy*. Rigorózní práce. Školitel: Stanislav Hubík, Tmava 2000 (Trnavská univerzita, Fakulta ošetrovateľstva a sociálnej práce, nepublikované).
7. Průša L., a kol., *Obce, města, regiony a sociální služby*, Praha 1997.
8. Žilová A., *Kapitoly z teórie sociálnej práce 1*. Žilina: PF UMB Banská Bystrica a IPV Žilina, 2000.
9. Žilová A., *Komunitná práca s komunitou s vysokou mierou nezamestnanosti*, Banská Bystrica 2003.

Recenzent: M. Frejman